

УДК 821.111-21

821.111.09-21 Шекспир В.

Прејледни научни рад

Примљен 20/2/2025

Прихваћен 7/4/2025

doi:10.5937/metpra28-56924

Данијела Б. Мишић¹

Универзитет у Нишу,
Педагошки факултет, Врање (Србија)

ЗИМСКА БАЈКА ВИЛИЈЕМА ШЕКСПИРА У КОНТЕКСТУ ЕНГЛЕСКЕ КУЛТУРНЕ И ДРУШТВЕНЕ ПРОШЛОСТИ²

Сажетак: Новим читањем Шекспирове драме *Зимска бајка* аутор рада има за циљ да усмери пажњу на актуелност и постојање повезаности између догађаја из области друштвене стварности и личног, емоционалног и духовног света ликова. Аутор рада тежи ка томе да покаже да прошлост пружа енергију садашњости као и мислима о космичкој правди која у свакој прилици мора бити задовољена. Анализом језика, промишљањем о поступцима јунака драме, откривањем подсмисла изговорених речи, навођењем одабраних делова овог комада, долазимо до закључка да прошлост оставља неизбрисив траг у садашњости и да је приметан њен утицај на друштво и културу данашњице. Нарација у стиховима открива Шекспиров став о традицији, обичајима, вери, све у тежњи ка слози и љубави према људима и богу. Породична трагедија представљена је у пет чинова, као у свакој класичној драми, и у *Зимској бајци* која у сликама парадокса сведочи о драми насталој из живота. Анализом делова драме указаћемо на друштвене и културне вредности које су се задржале до данас.

Кључне речи: Шекспир, прошлост, друштво, култура, језик

¹ misicvranje@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4116-3474>; рођена 1973.године.

² Рад је саопштен у измењеном и скраћеном облику на конференцији *Језик, књижевност, контекст*, одржаној на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, од 12. до 13. априла 2019. године.

УВОД

О Виљему Шекспиру (William Shakespeare) писало се доста, његово дело посматрано је са различитих аспеката. Превођено је, прилагођавано времену и приликама, потребама позоришта широм света. Од оспоравања до генијалности овог драматичара, од мотива које је узимао из различитих извора, почев од старохеленских и староримских трагедија, митова и историје, до данашњег дана, овај драмски стваралац остаје и даље загонетан. Он је писац и актер драма у самоме себи, а истовремено човек који позива кроз мисли, речи и поступке јунака на промишљање о мудрости живљења у свету нарушене хармоније, какав је данас. Језик књижевног дела „као систем којим се преносе информације о култури осликава свет и појаве у њему. Култура сагледана у тексту и култура писања и говора рецепијената указује на моћ језика и на његову комуникативну, али и естетску моћ, у смислу стварања одређене изражајне слике о догађају или појави“ (Мишић, 2017, стр. 340). Уочава се да је енергија коју ствара људска снага у тренуцима надахнућа, патње, бола и љубави, као што је случај у његовим драмским делима, непогрешива, а обнављајућа. Човек-јунак може, и треба бити, тога свестан. Управо је то сведочанство о вечном преображају духа, идеја, сазнања, а све то, истицао је Шекспир, као и проучаваоци његовог дела, представља просветљење бића човека које тежи универзалности.

Зимска бајка је трагикомедија, настала у Шекспировом позном стваралаштву, на почетку 17. века, када је већ заокруживао свој драмски опус. Лирска жица коју је провлачио кроз своја чувена дела: *Хамлејт*, *Ромео и Јулија*, *Краљ Лир* и друга која чине лектиру данашње омладине, и лектиру одраслих. Лирски говор јунака у драми *Зимска бајка* пружа много могућности разграђивања и дограђивања карактера јунака, њихових поступака, хтења. „Свет књижевног дела који егзистира у одређеном простору и времену често припада далекој прошлости. За пажљивог читаоца – активног рецепијента – то није више свет прошлости, без обзира на то што му реално припада, већ постаје свет тренутка у коме рецепијент живи и у коме, међу његовим јунацима препознаје себе, преживљава њихове страхове, осећања, лутања, патње и боли“ (Stojanović & Mišić, 2018, стр. 34). Активни приступ делу уз могућност упознавања прошлости и културе једног народа савременом читаоцу нуди шири поглед на свет и успешно сагледавање, али и превазилажење многих комплексних ситуација у животу.

Иако се Шекспир служи симболима, снажним метафорама, за које критичари истичу да су згуснуте, данашњи читалац може направити везу са прошлошћу и моралом који прожима ову драму.

МОРАЛНИ, ДРУШТВЕНИ И ДУХОВНИ СВЕТ ШЕКСПИРОВИХ ЛИКОВА И ЊИХОВ ТРАГ У САДАШЊОСТИ

Грађу за настанак драме Шекспир црпе из стварног живота, из прича о догађајима, али у центру његовог драмског набоја је човек – свевремено биће са универзалним страховима, тескобама и патњама, који је разапет између својих унутрашњих мисли и спољашњих сазнања о свету чије одгонетање истине није спреман да дозна. Развојем радње, почев од првог чина, писац усмерава и укршта путеве и потребе јунака, географске регије, језик, мисао, ставове о животу. Иако се радња драме догађа на Сицилији и у Чешкој, писац прати поступке и акције јунака, њихову индивидуалност која се испољава кроз љубав, патњу, бол и страдање. Главни јунаци су представници највиших друштвених кругова: сицилијански краљ Леонт и чешки Поликсен. Они су предодређени да својим односом према осталом свету који је ту да их служи и упућује, откривају живот и његове преображаје кроз акције, и носиоци су дубоких личних драма. Писац поступно, са доста детаља открива њихово пријатељство из дечачких дана, и конфликте који воде катастрофи у периоду њихове владавине. Узрок узајамног страдања – физичког и психичког, лежи у болесној љубомори краља Леонта.

Почетак другог чина *Зимске бајке*, која је кратко трајала описом амбијента и пријатељства два краља, наговештава конфликт који ће повући трагичне конце кривице и испаштања. Наводимо неколико стихова као слику контраста мисли краља, тихе борбе окривљене краљице Хермионе и мирења са судбином и изненадном казном:

Леонт: „Је ли шапутање
ништа? а образ приљубљен уз образ?
а додир носем? а сред смега уздах?
а извијеном усном пољубац?
– Све сушти знаци части погажене! –
па скривање по кутовима тамним!
гуркање ногом? жеља да пожуре
часовник ...“ (Shakespeare, 1951, str. 50)

Као у старогрчким трагедијама у којима супротстављене стране пружају отпор, жена се у овој драми мири јер зна његову плаховитост, и зна да је реч краља последња. Симболичним сликама које у својој имагинативној визији ствара Шекспир призивањем звезда с неба, усложњава конфликтну ситуацију између краља и краљице. Хермиона се нада спасењу, али прека краљева нарав не дозвољава чак ни да се исповеди:

Хермиона: „Звезда зла
некаква влада: стрпети се морам
док небо блажим не погледа оком

на нас. О добра господо, ја тешко
плачем к'о друге моје; одсуство
сујетне ове росе можда ће
скорети ваше саучешће; али
мој часни бол се ту скупио, па ме
толико пече да се то не гаси
сузама.“ (Shakespeare, 1951, str. 71)

Речи пуне бола и патње утичу на присутне, али неприкосновеност наредбе нико не сме да прекрши. Одласком у затвор-тамницу, пресудом самог краља, с тим јаким спољашњим узроком и унутрашњим емоционалним стањем духа, краљица се мири. Ни речи посредника не могу да ублаже окрутност краља, јер се полази од моралног, осим државних закона. Рођење новог живота у тамници представља додатну трагику јер је његова судбина неизвесна, као и њена. Тишина, мрак, ћутање... Чак ни плач детета не доноси спас. Радња драме достиже врхунац у моменту када уследи саопштење да је њихов старији син изненада умро. Реални и мистични елементи улазе у структуру следећих чинова драме и убрзавају ток који води краху, а то значи да легенда, мит, прича и песма тужбалице отварају нови пут развоја драме. Краљ је остављен да тугује и због греха који је начинио наредбом да се новорођена девојчица удаљи са двора.

Краљ је остављен да тугује због свега што је изменило његов живот, каје се, али свевишњи не прима покајање. Кажњен је да страда као и други Шекспирови јунаци и јунаци старохеленских трагедија. Као што истиче истраживач психологије Шекспирових јунака Хебел (Hebel), а ми се слажемо с тим, да је „Шекспирова драмска дијалектика у карактерима“ (Lukač, 1978, str. 53). Због трагичне кривице и трагичног испаштања, краљ Леонт ипак стиже до себе, и до свог ја на крају. С обзиром на то да је раздобље у коме је живео Шекспир раздобље великих трагедија, песник и естетичар уметности Ото Лудвиг (Otto Ludwig) говори о драмским конфликтима и одређивању трагичне кривице: „Шекспир пропорционално распоређује кривицу и казну свакој личности, сваког комада“ (Lukač, 1978, str. 79).

Само наизглед формално, Шекспир скреће са главног тока радње, те у паралелни низ у стиху уграђује причу о пастиру који је пронашао девојчицу са симболима које је имала у завежљају као знацима препознавања када за то наступи тренутак. Временска дистанца, као и дистанца начињена одвајањем од двора, није говорила о судбини девојчице и пастира. Шекспир је у ову, наизглед дигресију, уградио мотив из бајки европских народа, а сам пут којим је пастир упућен на место проналаска девојчице представља драму за себе. Иако споредни лик, он снагу своје личности испољава у тренутку када сазнаје да се у њу заљубио чешки краљевић, син краља који је проглашен непријатељем. Врсни шекспиролог Никола Кољевић о томе каже:

„Љубав је препородилачка, митска животна снага. Љубав младих ниче и цвета пред очима старих, враћајући их животу. У складу са природним циклусом пролетног рађања, она доноси, 'новорођене ствари' и испира лепљиви траг прошлости. Нова и заносна у срцима

младих, који се срећу и обавезно заљубљују 'на први поглед', за очеве она још много значи, јер их ослобађа горчине, искуства и притужби на живот“ (Koljević, 1989).

Шекспирова способност да створи ликове различитих карактера, интелекта, друштвеног статуса и да их прати по некој имагинарној линији, да им удахне мисао и језик, као и да доведе у везу земаљске и небеске знаке, симболе, представе и догађаје, омогућава и сâм крај драме који подсећа на новоотворени простор, неки нови хоризонт на коме се одвијају последње сцене драме. Камени кип краљице Хермионе опомиње краља Леонта на грешке које су кобне по све њих. У дубоком покајању он осећа душу жене кроз кип који је пред њим. Величанствена је слика, персонифицирана уз доста појединости, и истовремено халуцинантна мисао Леонта.

Леонт: „Ох, гле!

Она је топла! Јесу л' чини то,
чини су те вештина исто тол'ко
озакоњена к'о и храњење“. (Shakespeare, 1951, str. 233)

Према мишљењима критичара и познавалаца Шекспировог дела, крај драме означава и крај живота тога света. У *Зимској бајци*, скоро без најаве, започиње нови живот у царству са пронађеном принцем Пердитом. Живот се преображава и тече. Кроз речи несрећног краља проговара Шекспир језиком неписаних закона, указујући на недовољно објашњени животни парадокс:

Леонт: „Па, добра Паулина,

хајд, водите нас некуд где ће свак
од нас да пита и да казује
на доколици какву улогу је
све ово дуго време играо
откад се растадосмо. Само брзо!“ (Shakespeare, 1951, str. 235)

Структури драме доприноси језик у коме, иако је реч о преводу, има незаобилазних естетичких елемената захваљујући којима је Шекспир и данас у програмима одређених нивоа школа, студија и позоришних адаптација. Читав би низ тих језичких појединости био уколико би се наводили и коментарисали.

„У преводу и тумачењу књижевног дела приступа се са различитих аспеката... Неопходно је књижевно дело посматрати као метафорично-симболичну текстуалну раван како би се на прави начин уочила његова тематска сложеност и разноврсност. У преводу и у тумачењу књижевног дела неопходна је комуникативна веза која постоји између писца (текста), преводиоца и читаоца као рецепијента који у свом доживљају ствара слику догађаја или јунака“ (Stojanović & Mišić, 2018, str. 140).

Илустрације ради, навели смо стихове у претходном излагању и проговоримо о неким истакнутим стиховима јер омогућавају сазнање више о карактерима, догађајима и њиховим световима ума и духа. Од лирског тона, који сигурно у оригиналу звучи другачије јер се њиме у том језичком систему стварају песничке слике, имагинарних призора, ритма и динамичности до симбола: небо, земља, звезде, сунце, сјај, вода, тама... који функционишу у контрасту. Апострофирање у драми означава молбу, молитву, претњу, страх, уздах, љутњу, немоћ, ређе наду у живот.

Драмски конфликти изражени су у дијалозима и монолозима. Јединство радње постигнуто је јединством ових изражајних средстава. „Поред тога, сваки језик негује системе уметничких средстава како би текст као писани медијум испунио критеријуме које намећу и други елементи средине из које дело долази: степен цивилизације, историјски развој, култура, укупни односи у друштву. Ови и други елементи, не само са аспекта садашњег времена већ и са временске дистанце, указују на језичку разноврсност која доприноси вишеслојности књижевног текста“ (Stojanović & Mišić, 2018, str. 171). У моментима када Шекспир жели да начини заокрет у развоју радње, служи се метафорама, алузијама, иронијом, парадоксом. Уочљиви или не, ови језички знаци омогућавају проналажење смисла поступака. Иако је драмски догађај богат детаљима, они чине везу са наслућеним или новим сазнањем о току радње. Упечатљиве и динамичне песничке слике, богате низовима опкорачења и проширења мисли јунака који их исказују, шире простор на коме се одиграва радња. Као на неком хоризонту, у слободном, али и затвореном простору, сваки јунак има своје место и своју улогу. Томе доприноси Шекспиров смисао да започето заврши. Он то чини, рекло би се, брзо остављајући простора читаоцу на тумачење. Статике нема, чак ни онда када се присутним актерима чини да кип неоправдано кажњене жене оживљава. Признање грехова, што је случај и у другим Шекспировим драмама, представља метаморфозу једног света мисли у други. Тако *Зимска бајка* са својим симболима прераста у антибајку.

ЗАКЉУЧАК

У драми *Зимска бајка* препознају се најразличитији слојеви културе која поседује своју унутрашњу вертикалу дефинисану специфичном реториком јунака, такође различитих социјалних слојева у одређеним културно-историјским околностима. „Књижевна реч трага за истином и открива истину. Низом значењских јединица стварају се и истовремено сазнају дубљи слојеви текста који се чита и о коме се ствара суд. Самим тим, књижевно дело пружа небројене могућности приступа, разумевања и доживљавања говора јунака, који омогућава ближе објашњење појава и догађаја. Тиме се потврђује мисао да креативно трагање по уметности речи открива људску духовност“ (Stojanović & Mišić, 2018, str. 178). У појединим дијалозима, иако је реч о преводу, читалац среће тзв. учени језик и језик народа дочаран снагом наратије што је у раду показано изабраним цитатима. Тако је Шекспир сваком доделио место, било да су кроз језик провучене народне мудрости, било чврсти и необориви ставови моћника. Тако је постигнута жива сликовитост ликова којима је унапред знао распоред активности на сцени, уз жељу да

измери људе са временом, прошлошћу и променама њиховог духа. Поред тога, говор јунака на извештајан начин упућује на предсказања која се наслањају на мит, бајку и легенду, о чему сведочи снага коју Шекспир открива захваљујући спретности у формирању њихових карактера, да ухвати тренутак и њихов животни ритам. Имајући у виду његово место у свету књижевног стваралаштва, с правом се може прихватити мишљење врхунских шекспиролога да његово дело живи јер је у њега уплео космичку визију која упућује будуће писце, драматурге, филозофе у трансформације човекове свести и мисли верујући да је у томе човеков *elan vital* (животна сила).

ЛИТЕРАТУРА

- Lukač, Đ. (1978). *Historical development of modern drama*. Beograd: Nolit [In Serbian]
Mišić, D. (2017). The relationship between language and culture today. *Pedagogija, časopis Foruma pedagoga*, 3, 335–342. [In Serbian]
Pavić, M. (1979). *History of Serbian literature of classicism and pre-romanticism – classicism*. Beograd: Nolit [In Serbian]
Shakespeare, W. (1951). *The winter's tale*. Beograd: Prosveta [In Serbian]
Shakespeare, W. (1989). *Plays* (Preface). Sarajevo: Svjetlost [In Serbian]
Stojanović, B., Mišić, D. (2018). *Children's worlds in books – possibilities and interpretations*. Vranje: Pedagoški fakultet [In Serbian]

Danijela B. Mišić³
University of Niš
Faculty of Pedagogy, Vranje (Serbia)

THE WINTER'S TALE BY WILLIAM SHAKESPEARE
IN THE CONTEXT OF ENGLISH CULTURAL AND SOCIAL PAST⁴

Abstract: By reading Shakespeare's play *The winter's tale* in a new way the author of this paper has the goal to focus our attention on the actual events and the connection between the events from social reality and from personal, emotional, spiritual world of characters. The author's aim is to show that the past brings energy to present time and for ideas of cosmic justice that must be satisfied in every moment by no means. By linguistic analyses, thinking about characters' actions, by revealing hidden meaning of the spoken words, by citing chosen extracts from the play we come to the conclusion that the past leaves an indelible mark in the present and has a noticable influence on today's society and culture. Verse narration reveals Shakespeare's attitude towards tradition, customs and faith striving towards harmony and love for people and for God. Shakespeare finds the material for this play in real life, but the focus of his dramatic enthusiasm is a man himself – a timeless being with universal fears, anxieties and sufferings, who is torn apart between his inner thoughts and knowledge of the outer world. This very fact is actually a testimony of eternal spiritual makeover, changes of ideas and knowledge, all of which, as Shakespeare and the scholars that studied his works used to point out, represent the enlightenment of human's soul that strives for universal values. Shakespeare's capability to create various characters of different intellect and social background, to follow them along some imaginative line, to give them thoughts and language, to make a connection between earthly and cosmic signs, symbols and events is also due to the very end of this drama. The end resembles very much some kind of a new open space, a new horizon where the last scenes of the play take place. Having in mind Shakespeare's position in the literary world, we can rightfully acquire the idea of his creations living through centuries because he involved cosmic vision in them. That vision guides future writers, dramatists, philosophers to transformations of human mind and thoughts making them believe that this is where man's *elan vital* (life force) lies. By analyzing parts of the play we shall point out social and cultural values that are also cherished today.

Keywords: Shakespeare, social past, cultural past, universal values, language

³ misicvranje@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4116-3474>; date of birth 1973.

⁴ The paper was presented in a modified and shortened form at the conference Language, Literature, Context held at the Faculty of Philosophy, University of Niš, April 12-13, 2019.